

Vassdragsutnyttelsesplaner i Sør-Trøndelag

Fylkesingeniør Herlaug Dørum

Sivilingeniør Herlaug Dørum er fylkesingeniør i Sør-Trøndelag.

Etter foredrag i Norsk Forening for Vassdragspleie og Vannhygiene 13. juni 1969 i Trondheim.

Vi kan si at en vassdragsutnyttelsesplan er en plan som trekker opp hovedretningslinjer for alle formål et vassdrag kan disponeres for.

Det er vel de færreste av oss som til daglig er klar over hvor mange formål vi egentlig nytter våre vassdrag til. Vi drar til dels nytte av vassdragene slik de naturlig ligger der og til dels drar vi nytte av dem ved tekniske inngrep. Jeg vil ikke engang forsøke å komme med en uttømmende liste over alle bruksformål, men jeg har likevel forsøkt å finne frem til de viktigste brukerinteressene.

Vi vet at bekker, elver og innsjøer fra tidenes morgen av har vært benyttet som drikkevannskilde for mennesker og dyr i skog og mark og at det der har vært drevet fiske. Vassdragene tjener som transportåre, for båt og tømmerfløting i sommerhalvåret, som isveg om vinteren. Vi bruker dem til bading og som en verdifull del av landskapet tjener de oss til rekreasjon.

Felles for den naturlige utnyttelse av vassdragene er at den stort sett foregår parallelt og uten til sjenanse for hverandre.

Anderledes er det når vi ser på utnyt-

telsen av et vassdrag ved tekniske inngrep, slik som til kraftproduksjon, til vannforsyning enten det nå gjelder vann til husholdning, industri eller jordbruk, eller til resipientformål for kommunalt eller industrielt avløpsvann. Disse tekniske inngrepene kan være så omfattende at vassdragets karakter blir endret og blir av mindre verdi for andre formål. Det er riktignok så at for å kunne nytte et vassdrag til kraftproduksjon, til vannforsyning eller til resipientformål, kreves konsesjon eller utslippingstillatelse etter Vassdragsloven. For å få en slik konsesjon eller tillatelse kreves en utredning av vassdragets tilstand og av eventuelle skadevirkninger som følge av inngrepet. Men dette vil i praksis vise seg å bli sektorutredninger, og de formål som vanskelig kan påvise sin verdi i kroner og ører, vil også ha vanskelig for å hevde sine interesser overfor f. eks. kraftutbygging og resipientformål.

Målsettingen ved utarbeidelsen av en vassdragsutnyttelsesplan må være å oppnå optimal nytte av vassdraget ved at alle brukerinteresser blir tilgodesett i størst mulig grad. Dette kan vi bare oppnå ved å vurdere vassdraget som en samlet enhet, med avveining av de forskjellige brukerinteresser mot hverandre, i en teknisk/økonomisk og estetisk vurdering.

Nå vil kanskje noen spørre: «Har vi

virkelig behov for enda en ny plantype i tillegg til alle de vi har fra før?» Det er riktig at vi idag har en utstrakt planlegging som berører vassdragene i større eller mindre grad. Vi har jo planer for kraftutbygging, vi har regionplaner og generalplaner med sine rammeplaner for vannforsyning og avløp, vi har planer for kultivering av fiske. Svakheten med disse planene er at de enten omfatter bare en enkelt sektor eller de er begrenset til et forholdsvis snevert, geografisk område. De større vassdragene våre krysser ikke bare kommunegrenser, men også regiongrenser og fylkesgrenser. Og selv om hver sektor i sin planlegging søker å ta hensyn til andre interesser, er det ikke til å unngå at det er noe tilfeldig hvilke momenter som trekkes inn i vurderingen.

At det er behov for en samlet plan for utnyttelse av våre vassdrag, fremgår også av statsråd Seip's svar på en interpellasjon fra stortingsmann Ulveseth 21. februar d.å.: «Vil regjeringa syta for at det vert lagt fram ein samla plan, teknisk og økonomisk, for løysing av vannforsyning og kloakkutbygging i landet?». Statsråden svarte bl. a. at Kommunaldepartementet holder på å utarbeide retningslinjer for utnyttingsplanlegging av vannforekomster. En tar sikte på å peke ut et mindre antall forsøksområder for å innhente erfaring. Han opplyste vidare at den nye bevilgning på 1/2 mill. kroner til vann- og kloakkplanlegging som foreligger på Kommunaldepartementets budsjett i 1969, for en vesentlig del vil bli brukt til slik planlegging.

Vi bør imidlertid ha klart for oss at slik planlegging tar tid, ikke minst fordi det vil være nødvendig med systematiske og grundige forundersøkelser av vassdragets nåværende bruk og tilstand. Det vil alltid

være ønskelig og ofte helt nødvendig å kjenne de kjemiske, fysiske og biologiske forhold i vassdraget for å kunne vurdere hvordan nye faktorer som følge av et inngrep, vil påvirke eksisterende forhold. Nå er det ingen grunn til å legge skjul på at forholdene i et vassdrag er så kompliserte og sammensatte at selv med et godt grunnlagsmateriale må det hele ende i en skjønsmessig vurdering. Men vurderingen blir sikrere dess fyldigere dette grunnlagsmaterialet er.

Arbeidet med planlegging av vassdragsutnyttelse er tatt opp for flere vassdragsvedkommende. Kommunaldepartementet har tatt opp planleggingsarbeidet for Numedalslågen, som et eksempel på et stort vassdrag med forholdsvis enkel problematikk, og for Aulielva i Vestfold, som eksempel på et lite vassdrag hvor forholdene er temmelig kompliserte. Lignende planlegging i interkommunal og kommunal regi er igang i Otravassdraget ved Kristiansand hvor det forøvrig har vært nødvendig å trekke 4 nabovassdrag inn i vurderingene, dessuten Figjovassdraget på Jæren og Mesnavassdraget ved Lillehammer

Det er vel i første rekke når et vassdrag tas i bruk som resipient for avløpsvann, som kilde for drikkevannsforsyning, eller blir regulert til kraftproduksjon at det oppstår konfliktsituasjoner med andre brukerinteresser. Spesielt står utslipp av kommunalt kloakkvann i et markert motsetningsforhold til de fleste andre brukerinteressene. Lokalisering av nye boligområder og områder for fritidsbebyggelse bør derfor først skje etter at resipientmulighetene er omhyggelig vurdert.

Ved bygging av avskjærende kloakker og bygging av kloakkrenseanlegg tilpasset vassdragets evne til å motta forurensninger, kan uheldige virkninger ofte dempes

ganske vesentlig. I spesielle vassdrag kan det være rimelig at kraftverk slipper ekstra vann for å tillate laks å gå opp til sine gyteplasser eller la en tørrlagt foss utfolde seg i turistsesongen. Unødige konfliktsituasjoner bør kunne unngås ved en vassdragsutnyttelsesplan hvor alle aktuelle brukerinteresser er avveid mot hverandre og hvor målsettingen er å oppnå en utnyttelse som tilgodeser flest mulig ut fra en samlet vurdering, hvor det også tas hensyn til mulighetene den enkelte sektorinteresse har for å dekke sine behov utenfor det spesielle vassdraget.

Også i Sør-Trøndelag er det ønskelig at arbeidet med vassdragsutnyttelsesplaner blir tatt opp. Dette gjelder i første rekke for hovedvassdragene Driva, Orkla, Gaula og Nea-Nidelvassdraget, men også for Glomma som før den forlater fylket, tar opp Hitterelva som fører med seg avløpsvann fra Røros Bergstad og gruvevann fra Olavsgruva.

Med utgangspunkt i utførte registreringer av avløp fra kloakkanlegg felles for minst 8—10 husstander, kan tilstanden i fylkets 4 hovedvassdrag oppsummeres slik:

DRIVA har tilløp fra Álma som er resipient for avløpsvann fra Oppdal sentrum. Den organiske belastning herfra tilsvarer ca. 10 000 p.e. Driva tjener også som kilde for vannforsyningen til Sunndalsøra.

I 1967/68 ble det over et lengre tidsrom tatt vannrøver på en rekke steder i Driva for bakteriologiske undersøkelser for dermed å kartlegge forurensningsgrad og selvrensningseffekt. Teknisk sjef i Sunndal kommune har i samarbeid med fylkesingeniørene i Møre og Romsdal og Sør-Trøndelag tatt opp spørsmålet om utarbeidelse av en plan for fremtidig bruk av

Driva. Det er foretatt registreringer av nåværende bruk og spørsmålet om et samarbeid er drøftet i uformelle møter med representanter for kommunene. Det foreligger dessuten konkrete planer om regulering av enkelte sidevassdrag til Driva for kraftproduksjon, (Festa/Vindøla-utbyggingen), en regulering som det fra grunneierhold er påstått vil få stor innvirkning på Driva som lakseelv.

ORKLA tjener som resipient for avløpsvann fra tettstedene Berkåk, Løkken, Svorkmo og Fannrem—Orkanger-området. Den organiske belastning tilsvarer ca. 13 000 p.e. Orkla mottar ca. 7 000 p.e. på de siste 5 km før utløpet i Orkdalsfjorden.

Gruvevann fra Løkken føres i en 300 mm trerørsledning ut i Orkdalsfjorden. Orkla er fylkets beste lakseelv. Vassdraget er bare i mindre grad utbygd for kraftproduksjon, og hovedvassdraget blir innen Sør-Trøndelag fylke ikke brukt som vannkilde for felles-vannverk. Regionplanrådet for Orkdalsregionen har behandlet spørsmålet om en plan for utnyttelsen av Orkla og har bedt sekretariatet arbeide videre med saken med sikte på en praktisk løsning av planleggingsoppgaven.

GAULA tjener som resipient for tettstedene Ålen, Støren, Melhus og søndre del av Heimdal. Den organiske belastning tilsvarer ca. 6 000 p.e.. På noe lengre sikt vil denne belastningen øke vesentlig som følge av Melhus kommunes planer om en rask utbygging av store boligområder med avløp til Gaula. Ca. 2 000 p.e. tilføres idag gjennom elva Sørå 4 km fra utløpet. Den organiske belastning er altså foreløpig forholdsvis beskjedne, langt verre er tilløpet av vann fra Kjøli og Killingdal gruver. Undersøkelser foretatt i 1965 viste at kon-

sentrasjonen av kobber og sink i Gaula i Ålen og Haltdalen økte til det mangedobbelte når gruvevann ble pumpet ut fra Killingdal gruver. Gruvevannet er årsak til at Gaula idag er fisketom i ca. 20 km lengde. Vassdraget er bare i liten grad regulert for kraftproduksjon, men dersom sidevassdragene senere skulle bli regulert etter takrennesystemet, vil giftvirkningene kunne gjøre seg langt sterkere gjeldende. Gaula er fylkets beste lakseelv. Hovedvassdraget blir ikke brukt som kilde for fellesvannverk.

NEA-NIDELV-VASSDRAGET er i utstrakt grad utbygget eller er under utbygging for kraftproduksjonsformål. Mebonden i Selbu bruker Nea som drikkevannskilde. Dessuten kan det altså bli aktuelt for Trondheim kommune å ta drikkevann fra Selbusjøen slik som det tidligere i kveld er redegjort for. Vassdraget tjener som resipient for mindre tettbebyggelser fra Tydal nedover til Øvre Leirfoss, den organiske belastning tilsvarer ca. 6 000 p.e. Nedre del av Nidelva tilføres en organisk belastning som tilsvarer ca. 79 000 p.e., men med realiseringen av tunnelpro-

sjektet Sluppen—Høvringen vil Nidelva bli kvitt en vesentlig del av denne kloakkbelastningen.

I alle de vassdrag jeg her har nevnt, vil det etter min mening være av stor betydning om en så snart som mulig kunne komme frem til enighet mellom de berørte parter om en plan for utnyttelse av vassdragene på lengre sikt, planer som i sin tur kunne tjene som rettleddning ved utarbeidelsen av regionplaner og generalplaner.

Som tidligere nevnt er det sjelden at et større vassdrag ligger innenfor en kommune eller en region. Dette vil som regel medføre store vanskeligheter med finansieringen av planleggingsarbeidet. Det er derfor gledelig å kunne konstatere at Kommunaldepartementet er villig til å reservere bevilgninger til dette formål. Foreløpig er bevilgningen alt for liten til å kunne gi en rimelig dekning av det store finansieringsbehov som er til stede, men vi får bare håpe at staten vil øke bevilgningene og påta seg en vesentlig del av utgiftene til planlegging av den fremtidige bruk av våre vannressurser.